

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته علوم حدیث

گرایش کلام

تعامل اعتقادی امامیه با فرقه های کلامی عصر امام رضا(ع)

استاد راهنما

حجه الاسلام و المسلمین دکتر عزالدین رضائزاد

استاد مشاور

حجه الاسلام و المسلمین دکتر رسول رضوی

دانشجو:

حمید ابراهیم زاده

شهریور ۱۳۹۲

«تمام حقوق این اثر متعلق به دانشگاه قرآن و حدیث است»

تقدیم به

ساحت مقدس چهارده معصوم از سلاله پاک نبوت

به ویژه هشتمین ستاره امامت و ولایت، عالم آل محمد(ص)، حضرت علی بن موسی الرضا علیه

السلام

و پدر عزیزم

و نثار قافله شهدای راه خدا و روح پاک مادر مهربانم

که همه هستی من از یمن وجود پاک آنهاست.

سپاس گزاری

سپاس و ستایش بی کران

خدای را سزاست که انسان را با علم و دانش آشنا ساخت و توفیق آشنایی با معارف ناب اسلامی و مذهب حقّه اثنی عشری را عنایت فرمود. " الحمد لله رب العالمین "

برخود لازم می دانم که

از زحمات بی دریغ پدر و مادر عزیزم که تمام داشته هایم را مدیون وجود پاکشان هستم و همچنین از

راهنمایی ها و اخلاق حسنه استاد راهنما جناب حجه الاسلام و المسلمین دکتر عزالدین رضانژاد

و توصیه ها و برخورد خوب استاد مشاور جناب حجه الاسلام و المسلمین دکتر رسول رضوی که در تدوین این رساله من را یاری کردند، نهایت تقدیر و تشکر را داشته باشم.

در پایان از همسر عزیزم که در این راه زحمات زیادی متحمل شد؛ ولی با صبر و تشویق، راه علم آموزی را برایم هموار کرد، کمال سپاس را دارم.

انشاءالله خدای متعال به این عزیزان و همه کسانی که اینجانب را در تدوین این پژوهش یاری رساندند،

توفیق روزافزون و خیر دنیا و آخرت عنایت فرماید.

چکیده

در عصر امام رضا(ع)، فرقه های کلامی متعددی، در جامعه اسلامی وجود داشتند، که در کنار هم و گاه علیه یکدیگر، اقداماتی انجام می دادند؛ این رفتارها و اقدامات، عرصه های مختلف علمی، اعتقادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را شامل می شد؛ در این تحقیق سعی شده است: چگونگی تعامل امامیه با محوریت امام رضا(ع)، در عرصه اعتقادی با سایر فرقه های کلامی مورد بررسی و تحقیق قرار گیرد. پرداختن به این موضوع کمک به شناخت ابعاد جدیدی از تاریخ کلام می باشد؛ که در جهت نیل به بازشناسی عملکرد امامیه و در رأس آن امام رضا(ع) در برخورد با جریانات کلامی موجود در دوران امامت آن حضرت و نیز نحوه واکنشهای موجود در فرقه های کلامی و همچنین بالا بردن سطح آگاهی جامعه علمی، قدمی هرچند کوچک اما گرانبها برداشته است.

وجود فرقه های کلامی مختلف، همچون: زیدیه، اسماعیلیه، جهیمیه و تا حد کمتری فطحیه و خوارج و فعالیتهای فکری-کلامی و تبلیغات منفی آنان و گسترش شبهه های اعتقادی از جانب مخالفین اعتقادی امامیه، بالخصوص غلات، اهل الحدیث، واقفیه، قدریه و مرجئه و برداشتهای ناصحیح آنها از روایات و بعضاً جعل و تحریف احادیث که نشان دهنده ایجاد گروهها و حلقه های حدیثی در میان مخالفین بود، موجب تعامل کلامی شدید بین امامیه و فرقه های مذکور گشت. فتنه واقفیه، نیز پیامدهای ناگواری در جامعه بر جای گذاشت که کمترین آن، تضعیف موقعیت امامت شیعی، ایجاد اختلاف میان مسلمانان و مشغول ساختن افکار عمومی به مسائل انحرافی و تا حدی غفلت از نیرنگ ها و توطئه های اساسی دیگر مخالفین امامیه بود. در این شرایط امامیه بر آن بود که فعالیتهای اعتقادی- حدیثی خویش را افزایش داده تا مبدا انحرافات فکری فرقه های باطل، موجب انحراف عامه و خاصه مردم شده و تأثیر منفی خود را بر جامعه اسلامی بگذارد. لذا امامیه و در رأس آن امام رضا(ع)، ضمن معرفت شناختی در خصوص عقاید رایج، با ارائه طرق شناخت حق و باطل در راستای تثبیت عقاید حق به ترویج فرهنگ دینی و عقاید اصیل اسلامی پرداختند.

از طرفی در دوران امامت امام هشتم(ع)، معتزله عقل گرا، با ترتیب دادن جلسات بحث و مناظره، خود را پرچمدار علم کلام معرفی می کردند. عقل گرایی مفرط مسلمانان را به سمت تفکرات معتزله سوق می داد. در این موقعیت، حضرت امام رضا(ع)، ضمن ایجاد فضای علمی مناسب برای ارایه طرح و نظرات و اندیشه های

مخالفان، به ترسیم مرز تشیع علوی و عباسی، تصحیح اعتقادات مسلمانان، تبیین امامت و عصمت امام و پاسخ به شبهات پرداختند.

این رساله در چهار بخش با روش توصیفی تحلیلی و با فیش برداری و تنظیم و تحلیل مطالب و ابزار تحقیق کتابخانه‌ای، علاوه بر کتاب‌ها و منابع نوشتاری، از نرم افزارهای پژوهشی مرتبط به تصویر سازی برخوردهای اعتقادی امامیه و گروه های کلامی موجود در آن عصر و نیز نحوه بازخوردهای عقیدتی آن پرداخته است که مورد استفاده مؤسسات آموزشی، پژوهشی و حتی دستگاه‌های اجرایی و فرهنگی و سیاسی خواهد بود که نتایج مذکور را در تعاملات خویش با گروه های مختلف در جامعه اسلامی به کار گیرند.

کلید واژه: برخوردهای اعتقادی، تعامل، امامیه، امام رضا(ع)، فرق کلامی، عصر امام رضا(ع)، مناظره.

فهرست مطالب

بخش اول: کلیات و مفاهیم

۱. کلیات ۱۰
- ۱.۱. بیان مسئله ۱۰
- ۱.۳. سؤالات تحقیق ۱۲
- ۱.۳.۱. سؤال اصلی تحقیق ۱۲
- ۱.۳.۲. سؤالات فرعی ۱۲
۲. مفاهیم ۱۵
- ۲.۱. تعامل: ۱۵
- ۲.۲. اعتقادی: ۱۶
- ۲.۳. امامیه: ۱۶
- ۲.۴. واژه فرقه ۱۹
- ۲.۵. منظور از عصر امام رضا(ع) در این تحقیق ۲۰
- ۱.۲.۵ عصر امام رضا(ع) ۲۱

بخش دوم: نحوه تعامل اعتقادی امامیه و فرقه های شیعی

- تعامل اعتقادی امامیه با فرقه زیدیه ۲۴

- فرقه زیدیه ۲۴
- عقاید زیدیه ۲۵
- ۱.۱. برخورد امامیه با زیدیه ۲۵
- ۲.۱.۳. ترسیم ابعاد تشیع توسط محدثین ۲۹
- ۲.۱.۴. مسافرت تبلیغی به بصره برای اثبات امامت خویش و تشکیل جلسه از طرف امام ۳۰
- ۲.۱.۵. پذیرایی از همه شیعیان و دانشمندان، برای شرکت در جلسه مناظره ۳۲
- ۲.۱.۶. باز کردن مسیر نقد علمی و مستدل بجای جنگ و درگیریهای نظامی - سیاسی ۳۲
- نظر امام رضا علیه السلام نسبت به قیام ها ۳۳
- ۲.۱.۷. تبیین و تمجید از شخصیت حقیقی زید بن علی (ع) ۳۴
- ۲.۱.۸. مبارزه با مبنای فکری زیدیه ۳۵
- ۲.۱.۹. تأثیر پذیری اصحاب امام از تفکرات زیدی ۳۸
- نتیجه گیری: ۳۹
- ۲.۲. برخورد اعتقادی زیدیه با امامیه ۴۰
- ۲.۲.۱. قبول امامت امام رضا(ع) ۴۱
- ۲.۲.۲. کاسته شدن میزان قیامهای زیدی بواسطه قبول امامت امام رضا(ع) ۴۲
- ۲.۲.۳. شکایت برادران امام رضا(ع) از ایشان ۴۴
- ۲.۲.۴. شایعه پراکنی ۴۵
- نتیجه گیری: ۴۶
- ۲.۳. تعامل اعتقادی امامیه و فطحیه ۴۷
- فطحیه ۴۷
- عقاید فطحیه ۴۸
- ۲.۳.۱. برخورد اعتقادی امامیه با فطحیه ۴۸
- احترام بسیار امام رضا(ع) به یکی از بزرگان فطحی ۴۹
- نتیجه گیری: ۵۰

۵۰ ۲.۳.۲. برخورد اعتقادی فطحیه با امامیه
۵۰ ۲.۳.۲.۱. نقل حدیث از امام رضا(ع)
۵۱ ۲.۳.۲.۲. توبه و رجوع به امامت امام رضا(ع)
۵۱ نتیجه گیری:
۵۲ ۲.۴. تعامل اعتقادی اسماعیلیه و امامیه
۵۲ اسماعیلیه
۵۳ عقاید کلامی اسماعیلیه
۵۷ ۲.۴.۱. ارتباط اسماعیلیه و غلات
۵۷ نتیجه گیری:
۵۹ ۵.۲. تعامل اعتقادی امامیه و واقفیه
۵۹ فرقه واقفیه
۶۰ عقاید واقفیه
۶۰ ۲.۵.۱. برخورد امامیه با واقفیه
۶۱ ۲.۵.۱.۱. معرفی ماهیت اعتقادی واقفیه
۶۲ الف: مرگ جاهلی
۶۲ ب: کفر به خدا و پیامبر
۶۲ ج: جهنمی بودن
۶۳ ۲.۵.۱.۲. رد واقفیه با استفاده از آیات قرآن و دستور به دشمنی با آنها
۶۴ ۲.۵.۱.۳. هدایت و ارشاد
۶۶ الف: هدایت واقفیه با ذکر ویژگیهای امام
۶۶ ب: هدایت واقفیه با استفاده از علم غیب امام
۶۸ ج: هدایت با نشان دادن کرامت
۶۸ د: تلاش برای هدایت واقفیه از طرف اصحاب امام
۶۹ ۲.۵.۱.۴. افشاء حقیقت

- ۷۱..... ۲.۵.۱.۵. پاسخ به شبهات واقفیه
- ۷۲..... ۲.۵.۱.۶. مناظره
- ۷۶..... ۲.۵.۱.۷. نوشتن کتاب
- ۷۶..... ۲.۵.۱.۸. تلاش های حدیثی و حراست از اعتقادات
- ۸۴..... ۲.۵.۱.۹. تحریم اجتماعی در راستای نفی اعتقادات
- ۸۵..... ۲.۵.۱.۱۰. بیان وضعیت فکری و اجتماعی واقفیه در راستای تحریم اجتماعی
- ۸۶..... ۲.۵.۱.۱۱. تحریم اقتصادی در راستای حرمت اعتقادی
- ۸۷..... ۲.۵.۱.۱۲. اتمام حجت امام به واقفیه با علم غیب
- ۸۸..... ۲.۵.۱.۱۳. پیشگیری از انحراف و ایجاد فرقه ای مثل واقفیه
- ۸۹..... نتیجه گیری:
- ۹۰..... ۲.۵.۲. برخورد واقفیه با امامیه
- ۹۱..... ۲.۵.۲.۱. برداشت ناصحیح از روایات
- ۹۳..... ۲.۵.۲.۲. جعل روایات
- ۹۳..... ۲.۵.۲.۳. نشر شبهات در قالب بحث و مناظره
- ۹۶..... ۲.۵.۲.۴. دروغ پراکنی
- ۹۷..... ۲.۵.۲.۵. تألیف کتب و نامه نگاری
- ۹۸..... ۲.۵.۲.۶. تأثیر گذاری بر بعضی شیعیان
- ۹۸..... ۲.۵.۲.۷. تأثیر پذیری از امامیه
- ۹۹..... نتیجه گیری

بخش سوم: تعامل اعتقادی امامیه و فرقه های معروف عامّه

- ۱۰۲..... ۳.۱. تعامل اعتقادی امامیه با قدریه
- ۱۰۲..... فرقه قدریه
- ۱۰۳..... علت نامگذاری
- ۱۰۳..... عقاید قدریه

- ۳.۱.۱. مقاومت سازی عقیدتی شیعیان ۱۰۵
- ۳.۱.۲. تأثیر پذیری از قدریه ۱۰۷
- ۳.۱.۳. پاسخ به شبهات ۱۰۸
- ۳.۱.۴. جلوگیری از انحراف اصحاب ۱۰۹
- ۳.۱.۵. تصحیح اعتقادات ۱۱۰
- نتیجه گیری: ۱۱۱
- ۳.۲. تعامل اعتقادی امامیه با فرقه معتزله ۱۱۲
- فرقه معتزله ۱۱۲
- عقاید معتزله: ۱۱۲
- ۳.۲.۱. برخورد اعتقادی امامیه با معتزله ۱۱۵
- ۳.۲.۱.۱. مقابله با عقلانیت افراطی ۱۱۵
- ۳.۲.۱.۲. ایجاد فضای علمی مناسب ۱۱۶
- ۳.۲.۱.۳. مناظره ۱۱۷
- ۳.۲.۱.۴. روشنگری ۱۱۸
- ۳.۲.۱.۵. ترسیم مرز تشیع علوی و عباسی ۱۱۹
- ۳.۲.۱.۶. تبیین امامت و عصمت امام ۱۲۰
- ۳.۲.۱.۷. تصحیح اعتقادات مسلمانان ۱۲۰
- ۳.۲.۱.۸. پاسخ به شبهات ۱۲۲
- ۳.۲.۱.۹. دوری از فتنه خلق قرآن ۱۲۴
- ۳.۲.۱.۱۰. تألیف کتب ۱۲۴
- ۳.۲.۱.۱۱. تأثیر پذیری از معتزله ۱۲۴
- ۳.۲.۱.۱۲. مشرک بودن قائل به تفویض ۱۲۵
- نتیجه گیری: ۱۲۶
- ۳.۲.۲. برخورد اعتقادی معتزله با امامیه ۱۲۶

- ۳.۲.۲.۱. برگزاری مناظره..... ۱۲۸.
- ۳.۲.۲.۲. تعطیلی مجلس درس امام، توسط مأمون..... ۱۲۹.
- ۳.۲.۲.۳. فعالیت آموزشی شدید..... ۱۳۰.
- ۳.۲.۲.۴. اعتراف به امامت امام رضا(ع)..... ۱۳۱.
- ۳.۲.۲.۵. تألیف کتاب..... ۱۳۲.
- نتیجه گیری:..... ۱۳۳.
- ۳.۳. تعامل اعتقادی امامیه با فرقه اهل حدیث..... ۱۳۴.
- فرقه اهل الحدیث..... ۱۳۴.
- عقاید اهل الحدیث..... ۱۳۴.
- ۳.۳.۱. برخورد اعتقادی امامیه با اهل حدیث..... ۱۳۶.
- ۳.۳.۱.۱. آسیب زدایی..... ۱۳۶.
- ۳.۳.۱.۲.۳. مبارزه با تحریف احادیث..... ۱۳۸.
- ۳.۳.۱.۳. دوری از فتنه مخلوق بودن قرآن..... ۱۳۹.
- ۳.۳.۱.۴. تصحیح اعتقادات در مسئله جبر..... ۱۴۱.
- ۳.۳.۱.۵. مقابله با تشبیه..... ۱۴۲.
- ۳.۳.۱.۶. نفی جسمیت خدا..... ۱۴۳.
- ۳.۳.۱.۷. عدم همنشینی با عامّه..... ۱۴۴.
- ۳.۳.۱.۸. تبیین امامت در اسلام و رد افکار انحرافی در این موضوع..... ۱۴۵.
- نتیجه گیری:..... ۱۵۰.
- ۳.۳.۲. برخورد اعتقادی اهل الحدیث با امامیه..... ۱۵۱.
- نتیجه گیری:..... ۱۵۷.
- عقاید جبریه..... ۱۵۹.

بخش چهارم: نحوه تعامل اعتقادی امامیه و سایر فرقه ها

- ۴.۱. تعامل اعتقادی امامیه با فرقه خوارج..... ۱۶۲.

- فرقه خوارج ۱۶۲
- عقاید خوارج ۱۶۲
- ۴.۱.۱. رد تفکر خوارج ۱۶۷
- ۴.۱.۲. هدایت و ارشاد ۱۶۸
- نتیجه گیری ۱۷۰
- ۴.۲. تعامل اعتقادی امامیه و مرجئه ۱۷۰
- فرقه مرجئه ۱۷۱
- عقاید مرجئه ۱۷۲
- رابطه مرجئه و بنی امیه ۱۷۲
- گسترش تفکر ارجاء ۱۷۳
- تفکر ارجاء در عصر امام رضا(ع) ۱۷۴
- ۴.۲.۱. تصحیح اعتقادات مسلمانان از جانب امام رضا(ع) ۱۷۴
- ۴.۲.۲. تألیف کتب در رد تفکر ارجاء ۱۷۶
- نتیجه گیری ۱۷۶
- ۴.۳. تعامل اعتقادی امامیه و غالیان ۱۷۸
- فرقه غلات ۱۷۸
- عقاید غلات ۱۷۹
- ۴.۳.۱. برخورد اعتقادی امامیه با غالیان ۱۸۰
- ۴.۳.۱.۱. مقابله با ارائه تصویر نامطلوب از امامیه ۱۸۰
- ۴.۳.۱.۲. تألیف کتب ۱۸۲
- ۴.۳.۱.۳. نهی از ارتباط و دوستی با غالیان ۱۸۲
- ۴.۳.۱.۴. بیان معارف ناب اهل بیت در مقابله با غلات ۱۸۴
- ۴.۳.۱.۵. تصحیح مبانی کلامی مسلمین ۱۸۷
- ۴.۳.۱.۶. تأثیر پذیری برخی از شیعیان از غالیان ۱۸۷

۱۸۹.....	۴.۳.۱.۷. بیان اعتقاد حقیقی غالیان.....
۱۹۱.....	۴.۳.۱.۸. افشاء شخصیت حقیقی رهبران غالیان.....
۱۹۳.....	۴.۳.۱.۹. پاسخ به شبهات با استفاده از قرآن.....
۱۹۴.....	نتیجه گیری.....
۱۹۵.....	۴.۴. برخورد اعتقادی غالیان با امامیه.....
۱۹۵.....	حد و میزان در غلو چیست؟.....
۱۹۶.....	۴.۴.۱. جعل اخبار جبر وتشبیه.....
۱۹۷.....	۴.۴.۲. احتمال تأثیر گذاری غالیان بر امامیه.....
۱۹۸.....	۴.۴.۳. تبلیغات و تربیت افراد.....
۱۹۹.....	۴.۴.۴. سوء استفاده از فتنه واقفیه.....
۲۰۰.....	۴.۴.۵. استفاده از همه امکانات در مخالفت با امامیه.....
۲۰۱.....	۴.۴.۵.۱. تکذیب امام رضا (ع).....
۲۰۱.....	۴.۴.۵.۲. شعبده بازی و ادعای پیامبری.....
۲۰۱.....	نتیجه گیری.....
۲۰۲.....	نتیجه گیری و جمع بندی.....
۲۰۵.....	منابع و مأخذ.....
۲۰۵.....	منابع فارسی.....
۲۱۰.....	منابع عربی.....
۲۱۴.....	مقالات.....
۲۱۵.....	پایان نامه ها.....
۲۱۵.....	سایت ها.....
۲۱۷.....	چکیده عربی.....
۲۱۹.....	چکیده انگلیسی.....

بخش اول:

کلیات و مفاهیم

۱. فصل اول: کلیات

۱.۱. بیان مسئله

ظهور اسلام نقطه آغاز تمدن ارزشمندی به نام « تمدن اسلام » بود و شیعیان که بعد از رحلت پیامبر، دچار محدودیت گشته و دارای نقش اعتراضی بوده و بخش مهمی از جامعه اسلامی را تشکیل می دادند، از نظر تاریخی و فرهنگی نقش بسیار مهمی در تمدن اسلامی دارا بودند.

این تمدن در عصر امامت ثامن الحجج(ع) که عصر پر تلاطم بحث های علمی بود به اوج خود رسید. در آن زمان با نهضت ترجمه، آثار الحادی مغرب زمین رواج یافت و فرقه های مختلف، تفکرات خود را وارد حوزه اسلامی کرده بودند.

در چنین شرایطی، حضرت امام رضا(ع) حرکتی متفاوت از جدّ بزرگوارشان حضرت امام صادق (ع) انجام دادند؛ اگر امام جعفر صادق (ع) شاگردان خود را برای بحث و مناظره می فرستاد، حضرت امام رضا(ع) شخصاً با ارباب مختلف ادیان و فرق کلامی بحث می کردند..

امام هشتم(ع) با شیوه منحصر به فرد خویش به نبرد علیه جبهه کفر و الحاد شتافته و با ایجاد فعالیتهای فکری و فرهنگی، ضمن تفهیم عقاید اسلامی به مسلمانان و غیرمسلمانان، به تصحیح گرایش های فرقه های کلامی پرداختند.

پر واضح است در این فضا زمینه نشر و تبادل آراء کلامی بین فرقه های مختلف نیز بهتر فراهم شده و مباحث کلامی و در واقع اختلافات کلامی با فرقه های دیگر به صورت جدی تر مطرح می گشتند. لذا سعی ما در این رساله بر این است: تا با احصاء فرقه های کلامی موجود در آن عصر و بررسی مهمترین تفکرات کلامی ایشان، برخوردهای اعتقادی آنان با امامیه و نیز بازخورد و برخوردهای اعتقادی امامیه با سایر فرق کلامی (شیعه و عامّه) را مورد بررسی قرار دهیم.

۱.۲. اهمیت و ضرورت

عصری که ائمه اطهار علیهم السلام در آن زندگی می کردند عصر حضور نام دارد. این عصر که حدود دو قرن و نیم ادامه داشت و از وفات پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله تا غیبت امام عصر (عج) می باشد؛ از اهمیت بسیاری برخوردار است؛ زیرا در این دوران، ائمه به عنوان اوصیاء پیامبر، یگانه رهبر حقیقی جامعه اسلامی بوده و نزد شیعه و عامّه، دارای جایگاهی بالا و ارزشمند بودند.

این جایگاه بالا، در دوره امامت امام رضا(ع) که از مهمترین نقطه های عطف تاریخ تشیع به شمار می رود به مراتب بیشتر می شود، زیرا امام رضا(ع) از طرفی دارای مقام ولایتعهدی بوده و از طرفی شرایط دوران امام رضا(ع) نسبت به دوران سایر امامان شیعه (ع) حساسیت بیشتری داشته است؛ چرا که از یک سو عباسیان با هدف بی اعتبار کردن علویان و ایجاد شبهه در عقاید مردم، پیرامون عظمت خاندان رسالت و امامت به شیوه های تبلیغاتی زیادی متوسل می شدند و از سوی دیگر در این دوره فرقه های کلامی متعددی در جامعه اسلامی وجود داشتند که در کنار هم و گاه علیه هم اقداماتی انجام می دادند.

این رفتارها و اقدامات عرصه های مختلف علمی، اعتقادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را شامل می شد و از آنجایی که امامیه برای نگهداشتن اسلام ناب برای آیندگان در نقطه ثقل این پرگار، منشأ تعاملات مختلف با فرق کلامی آن عصر بوده است؛ بررسی چگونگی تعامل امامیه با محوریت امام رضا(ع) در عرصه اعتقادی با سایر فرقه های کلامی عصر امامت آن حضرت، موضوعی مهم و قابل توجه واز اهمیت فراوانی برخوردار است.

۱.۳. سوالات تحقیق

۱.۳.۱. سؤال اصلی تحقیق

تعامل اعتقادی امامیه با فرقه های کلامی عصر امام رضا(ع) چگونه بوده است ؟

۱.۳.۲. سوالات فرعی

- ۱- نحوه تعامل اعتقادی امامیه با فرقه زیدیه در زمان حیات امام رضا(ع) چگونه بوده است ؟
- ۲- امامیه با فرقه اسماعیلیه در عصر امام رضا(ع) چه تعامل اعتقادی داشته است ؟
- ۳- در عصر امام رضا(ع) تعامل اعتقادی امامیه با فرقه فطحیه چگونه بوده است ؟
- ۴- امامیه با فرقه واقفیه در عصر امام رضا(ع) چه تعامل اعتقادی داشته است ؟
- ۵- نحوه تعامل اعتقادی امامیه با فرقه قدریه در عصر امام رضا(ع) چگونه بوده است ؟
- ۶- نحوه تعامل امامیه در عصر امام رضا(ع) در مباحث اعتقادی با فرقه معتزله چگونه بوده است ؟
- ۷- در عصر امام رضا(ع) نحوه تعامل اعتقادی امامیه با فرقه اهل حدیث چگونه بوده است ؟
- ۸- در عصر امام رضا(ع) تعامل اعتقادی امامیه با فرقه جبریه چگونه بوده است ؟
- ۹- در دوره حیات امام رضا(ع) تعامل اعتقادی امامیه با فرقه خوارج چگونه بوده است ؟
- ۱۰- نحوه تعامل اعتقادی امامیه با فرقه مرجئه در عصر امام رضا(ع) به چه نحوی بوده است ؟
- ۱۱- نحوه تعامل اعتقادی امامیه با فرقه غالیان در زمان حیات امام رضا(ع) چگونه بوده است ؟

۱.۴. پیشینه تحقیق:

در موضوع «تعامل امامیه با فرق کلامی در عصر امام رضا(ع)» کتاب و پایان نامه ای به صورت مستقل یافت نشد. به نظر می رسد، بیشتر کتاب هایی که در زمینه فرقه ها نوشته شده است تنها به بیان عقاید فرق در صدر اسلام و نحوه ایجاد آنها و انشعابات موجود در آنها پرداخته است؛ البته به صورت پراکنده و با نگاه تاریخی و سیاسی بعضی از اعتقادات فرق را می توان در لابلای آثار و مقالات مشاهده کرد. از این کتب می توان به موارد ذیل اشاره کرد:

۱. بیان الادیان در شرح ادیان و مذاهب جاهلی و اسلامی از ابوالمعالی محمد حسینی علوی.
۲. تاریخ شیعه و فرقه های اسلام تا قرن چهارم از محمد جواد مشکور.
۳. غالیان، کاوشی در جریانها و برایندها تا پایان سده سوم، نعمت الله صفری فروشانی.
۴. طوایف غلاه تا پایان غیبت صغری و موضع ائمه در این باب از اسکندر اسفندیاری که پایان نامه کارشناسی ارشد وی است.
۵. شبهه الغلو عند الشیعه، دکتر عبدالرسول غفغر، چاپ اول، بیروت، دار المحجه البیضاء، ۱۴۱۵ ق / ۱۹۹۵ م.
۶. براه اهل البیت (ع) و ابتاعهم من الغلو والغلاه، سامی الغزیری.
۷. پژوهشی درباره طوایف غلاه تا پایان غیبت صغری و موضع ائمه (ع) در این باب، اسکندر اسفندیاری، چاپ اول، تهران، مرکز چاپ و نشر سازمان تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۴.
۸. آراء ائمه الشیعه فی الغلاه: میرزا خلیل کمره‌ای، تهران، چاپ افست، حیدری، ۱۳۵۱.
۹. مکتب در فرایند تکامل: دکتر سیدحسین مدرس، ترجمه هاشم ایزدپناه، نیوجرسی، انتشارات داروین، ۱۳۷۴.
۱۰. در آمدی به علم کلام و فرق کلامی تا سده چهارم، عزالدین رضانژاد، انتشارات جامعه المصطفی و.....
یا مقالاتی از قبیل:

۱. یادداشهایی درباره مرجئه، یعقوب جعفری، مجله کلام اسلامی ش ۹-۱۳
۲. اندیشه های معتزله در کلام اسلامی، محمد ثقفی؛ مسجد، ش ۴۹
۳. خوارج در ایران، حسین مفتخری، تاریخ اسلام ۱، ش ۲
۴. تاریخ و عقاید معتزله، دی گیمارت؛ ترجمه حمید ملک مکان، هفت آسمان، ش ۲۰.

۵. جریان شناسی غلو: نعمت الله صفری، فصلنامه علمی تخصصی علوم حدیث، شماره ۱، پاییز ۱۳۷۵، ص

۱۰۸-۱۲۶.

۶. «غلو»: نعمت الله صفری فروشانی، دانشنامه امام علی (ع)، چاپ اول، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه

اسلامی، ۱۳۸۰، جلد سوم، ص ۳۷۵ - ۴۲۴ و....

یا پایان نامه هایی از قبیل:

۱. فرقه های کلامی عصر امام رضا(ع)، حسین شریعتی نژاد؛ دانشگاه رضوی مشهد

۲. مناسبات امام رضا(ع) با فرق شیعی غیر امامیه، زهرا بختیاری، دانشگاه باقرالعلوم(ع)

۳. جریان شناسی تشیع در عصر امام رضا(ع)، سیدعبدالکریم حسن پور، دانشگاه ادیان مذهب، دانشکده

شیعه شناسی

۴. بررسی نقش غلات در جعل حدیث، فروغ طلاکوبی، دانشکده اصول دین.

۵. محورهای فعالیت غلاه، علی رضایی کهنمویی، دانشکده اصول دین.

البته بعضی کتب، نحوه برخورد فرق انحرافی با امامیه و برعکس را مورد بررسی قرار داده اند که

محدود به عصر امام رضا نبوده، علاوه بر این، خیلی مبسوط و دقیق به همه فرقه ها و تعامل بین آنها پرداخته

نشده و فقط درصدد ارائه دور نمایی از زندگی و تعامل امامان شیعه است.

نمونه هایی از این کتابها عبارتند از:

۱. کتاب الايضاح، فضل بن شاذان

۲. حیات فکری، سیاسی امامان شیعه، رسول جعفریان